

ШАНА ІВАНУ ФЕДОРОВУ

Ніби все ми про нього знаємо. Слава першодрукаря московського, російського, українського облетіла світ. Про нього написано монографії й розповідається у підручниках. Проте ми все ще так мало знаємо про нього. Точний рік народження його не з'ясовано, як і місце народження. Але ми знаємо про нього багато, і те, що ми знаємо, зобов'язує нас з великою пошаною ставитись до його імені.

Ми знаємо, наприклад, що, беручи участь у справі російського — східнослов'янського книгодрукування, мабуть з самого початку, з 50-х років XVI ст., Іван Федоров випустив у 1564 р. першу точно датовану російську книгу «Апостол», найбільш «світську», сповнену моральних порад, не «богослужбову» в точному розумінні. Додав до неї післямову, першу у нас біографічну і водночас історичну розповідь про те, як видавалась, була задумана і здійснена книга. Зі скромністю (до речі, діям західної книги менш властивою) Іван Федоров ділить свої заслуги завжди з іншими, згадує ім'я свого співробітника Петра Мстиславця. Як буде і після «відходу» з Москви — ніколи не забувати усіх тих, хто йому допомагав у виданні книжок. І виступає Іван Федоров уже в першій своїй, точно ним зазначеній як витвір його рук, книзі як чудесний реформатор і новатор книжкової справи.

Він сміливо звертається до кращих досягнень рукописної російської книги, вмістивши за її прикладом у своє видання «фронтиспис» — портрет легендарного автора «Апостола» — Луки. Але бере при цьому за зразок обрамлення із західної книги, що вже засвоєла книгодрукування (перший абсолютно точно зафіксований випадок такого контакту із Заходом). Зливає усе краще, що було в традиції, з кращим, що було у передовій іноземній художній культурі. Реформує за тим же принципом орнаменту. Його «Апостол» 1564 р. — сплав російського з світовим, старого з новим, традиційного з реалістичним. Іван Федоров блискуче оволодіває новою технікою гравюри ножом по дереву і в самому друкуванні тексту вводить нові прийоми друку двома кольорами (чорне з червоним). Його шрифт — кращий від усіх попередніх російських, усе видання — взірцеве. Але Іван Федоров не зупиняється. Він створює знов одночасно традиційні й новаторські, російські й подібні до західних елементи прикрас книги. Виїхавши (з примусу, його переслідували «начальники і священоначальники») з Москви до Польської держави, до складу якої входили силоміць приєднані Литва, і Західна Україна, Іван Федоров увесь час в праці, у творчості, у пошуках, подвигу. Він відмовляється від запропонованого стану забезпеченого життя «поміщика», щоб продовжити своє багатотрудне й мандрівне життя друкаря, видавця, майстра гравюр і просвітителя. У Львові у другому виданні свого «Апостола», в 1574 р. — в рік, який ми нині відзначаємо як початок книгодрукування на Україні, святкуючи його чотириохсотріччя всенародно, — Іван Федоров як художник книги щедро включає

до своєї орнаментики елементи одночасно національні українські і кращі західні, німецькі й спільнослов'янські, польські, балканські.

Він видає у Львові того ж 1574 р. перший у східноєвропейських країнах російський підручник (буквар з елементами граматики) і як приклад для читання використовує Молитву біблійного Манасії, в якій відчутні мотиви вірності людини своєму громадському обов'язку.

В Острозі Іван Федоров здійснює грандіозне видання «Біблії», найбільшої за розміром книги того часу, виконує нові шрифти, включаючи навіть грецький, і знов (у «Новом завете») використовує передове мистецтво Заходу (обрамлення титулу рамкою із зображенням оленя й єдинорога, взятим з «еретичної» німецької книжки).

І за всім тим — демократизм, контакти не лише з «меценатами», що підтримували його, як Ходкевич або Острозький, що проводили опозиційну відносно до польської корони політику,— а й з простими людьми, з братствами, з художниками і ремісниками тих країв, куди кидали його доля й нескорена воля вічного шукача, новатора, трудівника, майстра книги.

A. A. SIDOROV

PRAISE TO IVAN FEDOROV

Summary

Ivan Fedorov is not only a printer and publisher, but he is also the author of the first Russian and Ukrainian bibliographical and historical survey of the conception and realization of book printing, an outstanding reformer and innovator of publishing business, characterized by his profound feeling of democracy.
